होरात्रयम्　　　　विषय–संस्कृतम्　　　　पूर्णाङ्काः–**80**

कक्षा–द्वादशी

आदर्श प्रश्न–पत्रम्

<u>खण्ड–क(वस्तुनिष्ठ–प्रश्नाः)</u>

प्र–1　निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है, उसके चार विकल्प दिए जा रहे हैं, सही विकल्प चुनकर लिखिए– (16X1=16)

(i) ईशावास्योपनिषद् कस्याः संहितायाः भागः ?

(क) ऋग्वेद–संहितायाः　(ख) यजुर्वेद–संहितायाः　(ग) सामवेद– संहितायाः　(घ) अथर्वेद–संहितायाः

(ii) मंत्रकृताम् अग्रणी कः आसीत् ?

(क) रघुः (ख) कौत्सः　(ग) कालिदासः　(घ) वरतन्तुः

(iii) "उत्तररामचतितम्" इति नाटकस्य रचयिता कः ?

(क) बाणभट्टः　(ख) भवभुतिः　(ग) माघः (घ) भर्तृहरिः

(iv) अकर्मणः किं ज्यायः ?

(क) अकर्म　(ख) संग्रहम　(ग) कौशलम्　(घ) कर्म

(v) चन्द्रापीडं कः उपदिशति ?

(क) शुकनासः　(ख) तारापीडः　(ग) कादम्बरी　(घ) पुण्डरीकः

(vi) सहसा किं न विदधीत ?

(क) पौरुषं　(ख) क्रियां　(ग) दैष्टिकतां　(घ) विलेपनं

(vii) तृतीयरत्नात् किं भवति ?

(क) चतुरङ्बलं　(ख) दिव्याभरणनि　(ग) यद् वस्तु स्मर्यते　(घ) भोजनादिकं

(viii) अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा..। (रिक्त स्थानं पूरयत)

(क) विद्यां चाविद्यां च　(ख) येडविद्यामुपासते　(ग) विद्ययाडमृतमश्नुते　(घ) अन्यदाहुरविद्यया

(ix) 'ग्रस्यमानः' इति पदे कः धातुः कश्च प्रायय: ?

(क) ग्रस्धातुः शतृ प्रत्ययः　(ख) ग्रस्धातुः शानच् प्रत्ययः (ग) ग्ह्धातुः कत्वा प्रत्ययः　(घ) अस्धातुः तव्यत् प्रत्ययः

(x) निपुणं निरुप्यमाणः लवः मुखचन्द्रेण <u>सीतया</u> संवेदत्येव। (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कया (ख) कस्याः　(ग) कस्याम्　(घ) कस्मात्।

(xi) <u>अपरस्य</u> सहकारः तस्य परमधर्मः। (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कस्याः　(ख) कस्यै　(ग) कस्य (घ) केषां

(xii) देशबन्धचित्तस्य...। (रिक्तस्थानं पूरयत)

(क) समाधिः　(ख) धारणा　(ग) ध्यानम्　(घ) प्रत्याहारः

(xii) 'विशाम्पतिः' शब्दस्य कः अर्थः ?

(क) असाधरण (ख) सूर्य (ग) प्रशंसनीय (घ) राजा

(xiv) एकैकस्य शब्दस्य बहवः <u>अपभ्रंशाः</u> सन्ति। (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) के (ख) कान् (ग) केषु (घ) केन

(xv) "चन्द्रिका" इति पदे कः गणः ?

(क) यगणः (ख) रगणः (ग) भगणः (घ) सगणः।

(xvi) श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने ....इष्यते। (रिक्तस्थानं पूरयत)

(क) श्लेषः (ख) उपमा (ग) उत्प्रेक्षा (घ) यमकः।

खण्ड–ख (अपठितांश–अवबोधनम्)

प्र–2 अधोलिखितं गद्याशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत–

संस्कारेषु प्रधानतया गाम्भीर्या धर्मभावना, शास्त्रेषु विश्वासः पवित्रा च बुद्धिः आवश्यकी वर्तते। तदैव संस्कारैः मानकजीवनु सुखमयं भवितुं शक्नोति। अतएव समस्त जनैः उदार–पवित्र वा भावनया संस्कारस्य समये वेदमन्त्राणां प्रयोगः उच्चारणं च बुद्धिपूर्वकं कर्तव्यम्। समाजे संस्कारान् प्रति अश्रद्धा अनपेक्षिताः भावनाश्च दूरयितुम् अपि अपेक्षन्ते। तदैव संस्काराणां प्रभावः भविष्यति।

(क) एकपदेन उत्तरत (5X1=5)

(i) संस्कारसमये केषाम् उच्चारणं बुद्धिपूर्वकं कर्तव्यम् ?

(ii) संस्कारेषु प्रधानतया कीदृशाी बुद्धिः आवश्यकी वर्तते ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(iii) कैः मानवजीवनं सुखमयं भवितुं शक्नोति ?

(iv) "मानवजीवनं सुखमयं" अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम् ?

(v) अनुच्छेदे 'श्रद्धा' पदस्य कः विपर्ययः प्रयुक्तः ?

प्र–3 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत–

कश्मिश्चिदरण्ये एकः विशालवृक्षः आसीत्। तस्मिन् वहवः कपोताः वसन्ति स्म। एकदा खगाः बुभुक्षिताः आसन्। ते भोजनं कर्तुमितस्ततः भ्रमन्ति स्म। भ्रमन्तः दूरं प्राप्ताः। सर्वे एकस्मिन्स्थाने तण्डुलकणान् अपश्यन्। यदा ते सर्वे तण्डुलकणानृ खादितुमारब्धवन्तः तदा ते जाले बद्धाः जाताः। ते सर्वे मिलित्वा जालेन सह एव स्वमित्रं मूषकमुपा गच्छन्। सः जालं दन्तैः अकर्तयत्। एवं ते सर्वे जालात् विमुक्ता अभवन्। अत एव कथ्यते – "संघे शक्तिः कलौयुगे"।

(क) एकपदेन उत्तरत– (8X1=8)

(i) विशालवृक्षःकुत्र आसीत् ?

(ii) बुभुक्षिताः के आसन् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(iii) सर्वे मिलित्वा जालेन सह कुत्र उपागच्छन् ?

(iv) 'अकर्तयत' इति क्रियापदस्य अत्र कः कर्ता ?

(v) 'अल्पा' इत्यस्य विपर्ययः अत्र कः प्रयुक्तः ?

(vi) 'आरब्धवन्तः' अस्मिन् पदे का विभक्तिः ?

(vii) 'कतुर्म' इति पदे कः धातुः कश्च प्रत्ययः प्रयुक्तः ?

(viii) अस्य अनुच्छेदस्य उचितं शीर्षकं लिखत।

खण्ड–ग (रचनात्मकं कार्यम्)

प्र–4 प्रदत्त शब्दसूची साहाय्येन उचित पदानिघित्वा रिक्तस्थानपुर्तिः करणीया– (8)

एकदा.......................................एकः आहारार्थी.......................................ग्रामं प्रविष्टः। तत्रत्याः.......................जम्बूकदर्शनेन जातरोषाः तं प्रत्यधावन्। सः जम्बूकः अपि प्राणरक्षणाय....................................प्रविष्टः। तत्रस्थापिते नीलीभाण्डे च......................। अनन्तरं नीलवर्णं मनोहरं स्वशरीरं............................मुदितमनाः शनैः बहिः निष्क्रान्तः। विचित्रवर्णं तम् अपूर्वसत्वं.........................कुक्कुराः अपि ....दूरं पलायिताः।

शब्दसूची

मन्यमानाः, जम्बुकः, रजकगृहं, सांयकाले, विलोक्य, पतितः, कुक्कुराः, भयात्।

प्र–5 अधोलिखितानि संकेतपदानि आधृत्य अनुच्छेदं लिखत–

जननी, जनभाषा, प्रतिशतकं–षष्टिशब्दाः, सम्यक्ज्ञानं, संस्कृताश्रिताः, भारतीय संस्कृतेः, व्याकरणम्, शब्दरचनाशक्तिः।

अथवा

अधोलिखित विषयोपरि अनुच्छेदं लिखत– (8)

मम प्रिय अध्यापकः

खण्ड–घ–(अ)

(पठितांश– अवबोधनम्)

प्र–6 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत–

अपगते हि मनसि विशन्ति सुखेनोपदेशगुणाः। हरति अतिमलिनमपि दोषजातं गुरुपदेशः। गुरुपदेशश्च नाम अखिलमलप्रक्षालनक्षमम् अजलं स्नानं विशेषेण तु राज्ञाम् विरला हि तेषामुपदेष्टारः।

प्रश्नाः–

(क) एक पदेन उत्तरत–

(i) दोषजातं कः हरति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(ii) केषाम् उपदेष्टारः विरलाः भवन्ति ?

(ग) यथा निर्देशम उत्तरत–

(iii) 'अजलम्–स्नानम्' इति पदे किं विशेष्यम् ?

(iv) 'दुःखेन' इति शब्दस्य किं विलोमपदं अत्र प्रयुक्तम् ?

या

(v) 'राज्ञाम्' इति पदे कतमा विभक्तिः ? (4x1=4)

प्र–7 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत–

अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजराजितम्।

रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना।।

प्रश्नाः–

(क) एक पदेन उत्तरत–

(i) सर्वत्र किमस्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(ii) मरालस्य मानसं कम् विना न रमते ?

(ग) यथा निर्देशम् उत्तरत–

(iii) 'राजहंसस्य' इति पदस्थाने किं पदं प्रयुक्तम् ?

(iv) 'कमल' शब्दस्य अत्र कः पर्यायः प्रयुक्तः ?

या

(v) 'अस्ति' इति पदे कः लकारः ? (4x1=4)

प्र–8 अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत–

हे बटवः। परिवृत्य लौष्ठैः अभिघ्नन्तः उपनयतैनमश्वम् एषः रोहितानाम् मध्येचरो भवतु।

प्रश्नाः–

(क) एक पदेन उत्तरत–

(i) अश्वः केषाम् मध्ये चरतु ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(ii) बटवः अश्वं कैः अभिघ्नन्तु ?

(ग) यथा निर्देशम् उत्तरत–

(iii) 'परिवृत्य' इति पदे कः प्रत्यय प्रयुक्तः ?

(iv) 'मृगाणां' अस्य पदस्य अत्र कः पर्यायः प्रयुक्तः ?

या

(v) 'एषः' रोहितानाम् मध्येचरो भवतु अत्र एषः इति सर्वनाम् पदं कस्मै प्रयुक्तम् ? (4x1=4)

प्र–9 अधोलिखितानां कयोः द्वयोः भावार्थ स्पष्टीकूरूत–

(क) तेन व्यक्तेन भुञ्जीथाः।

(ख) सुलभं सौख्यम् इदानीं बालत्वं भवति।

(ग) प्रोद्दीप्ते भवने च कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः। (2.5x2=5)

प्र–10(क) कालिदासस्य अथवा बाणभट्टस्योपरि हिन्दीभाषायां संक्षिप्त परिचयं लिखत। (3)

(ख) 'विद्ययाऽमृतमश्नुते' अथवा 'बालकौतुकम' पाठस्य सारं हिन्दीभाषायं लिखत। (3)

खण्ड–घ–(आ)

(छदोडलंकार परिचयः)

प्र—11 कयोः द्वयोः छन्दस्योः लक्षणम् उदाहरणं संगति सहितं लिखत—

अनुष्टुप्, वसन्ततिलका, मालिनी। (2x3=6)

प्र—12 कयोः द्वयोः अंलकारयोः लक्षणम् उदाहरणं संगति सहितं लिखत—

अनुप्रासः, रूपकः, उत्प्रेक्षा। (2x3=6)

विषय— संस्कृतम् कक्षा—द्वादशी(**+2**) पूर्णाङ्का—**80**

ब्लू प्रिन्ट

खण्डशः अंकविभाजनम्

प्रश्न संख्या	खण्ड	प्रशनाः	विवरणम्	अंकाः
01	खण्ड—क	वस्तुनिष्ठ प्रश्नाः	प्रश्नाः=16	16x1=16
02	खण्ड—ख	अपठितांश अवबोधनम	प्रश्नाः=05	05x1=05
03		अपठितांश अवबोधनम	प्रश्नाः=08	08x1=08
04	खण्ड—ग	रचनात्मकं कार्यम् कथासंयोजनम	प्रश्नाः=01	01x8=08
05		अनुच्छेद लेखनम्	प्रश्नाः=01	01x8=08
06	खण्ड—घ(अ)	गद्यांश आधारित प्रश्नोत्तर	प्रश्नाः=04	04x1=04
07		पद्यांश आधारित प्रश्नोत्तर	प्रश्नाः=04	04x1=04
08		नाट्यांश आधारित प्रश्नोत्तर	प्रश्नाः=04	04x1=04
09		सरलार्थ कार्यम्	प्रश्नाः=02	2.5x2=05
10		(क) कवि परिचय (ख) पाठस्य सार	प्रश्नाः=02	03x2=06
11	खण्ड—घ(आ)	द्वयोः छन्दसोः परिचयः	प्रश्नाः=02	03x2=06
12		द्वयोः अंलकारयोः परिचयः	प्रश्नाः=02	03x2=06
			कुल अङ्का	**80**

प्रश्न—पत्र प्रारूपः

खण्ड का नाम	1 अंक	2.5 अंक	3 अंक	8 अंक	कुल अंक
खण्ड—क वस्तुनिष्ठ प्रश्नाः	16 MCQ	—	—	—	16
खण्ड—ख अपठितांश अवबोधनम	13 लघुत्तरिय प्रश्नाः	—	—	—	13
खण्ड—ग रचनात्मकं कार्यम	—	—	—	2	16
खण्ड—घ(अ) अपठितांश अवबोधनम	12 लघुत्तरिय प्रश्नाः	2	2	—	23
खण्ड—घ(आ) छदोङलकारयोः परिचयः	—	—	4	—	12
कुल अंक	**41X1=41**	**2X2.5=05**	**3X6=18**	**8X2=16**	80